

Editorial

Orbis scholae v proměnách: od retrospektivy k perspektivě

Časopis *Orbis scholae* (OS) oslavil již šestnácté výročí své existence. Nachází se v období adolescence, tedy dospívá v měnících se vnějších podmínkách a v kontextu nových potřeb komunity, jíž slouží jako zdroj relevantních informací, inspirací a kritické reflexe. Ohlédněme se za dosavadním vývojem, během nějž časopis dosáhl respektovaného postavení, vstoupil do mezinárodního kontextu a reagoval na kritéria hodnocení odborných publikací i na změny redakčních postupů. Po celou tuto dobu jsem byla jedním z aktivních aktérů a participovala s kolegy na jeho proměnách.

První stopa vede ke kořenům: časopisu jsem dala jméno, podílela se na jeho koncepci, v „dětských“ letech vedla výkonnou redakci. Původní záměr byl skromný – vydávat bulletin zaměřený na výzkum školního vzdělávání, který dominoval v Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání Pedagogické fakulty UK (ÚVRV) v projektu LC 06046 *Centrum základního výzkumu školního vzdělávání* (2006–2011). Na projektu se podílelo i výzkumné pracoviště Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, později transformované do Institutu výzkumu školního vzdělávání (IVŠV).

Nulté číslo OS (2006) bylo věnováno výhradně projektu centra. Uvedlo jeho cíle, obsahové zaměření, plánované výstupy a personální složení týmu. Podrobně byla charakterizována východiska a metodologie řešení dílčích témat: transformace vzdělávacích systémů zemí Visegrádské skupiny (V4), analýza školního vzdělávání v zemích EU, spravedlivost českého školského systému, vzdělávací potřeby pro 21. století, potenciál změny v realitě školy, tvorba kurikula, zkoumání procesů vyučování a učení prostřednictvím videostudie.

Již v následujícím roce se OS prezentoval jako tematicky specializované periodikum otevřené dalším autorům zkoumajícím školní vzdělávání v širších souvislostech a přispívajícím k řešení souvisejících problémů vzdělávací politiky a praxe. V prvních letech měly vysoké zastoupení texty členů týmu centra včetně každoročních zpráv o postupu řešení projektu. Rychle se však měnil do podoby regulérního odborného časopisu s mezinárodní redakční radou, rigorózním recenzním řízením a rozšiřujícím se okruhem autorů z dalších výzkumných pracovišť, včetně zahraničních. Ustálilo se

6 vydávání tří čísel ročně, z toho vždy jednoho v angličtině. Převážně byla vydávána monotematická čísla editovaná členy řešitelského týmu a dalšími odborníky zaměřujícími se na témata blízka projektu. V roce 2008 byl OS zařazen na seznam recenzovaných časopisů Rady vlády pro výzkum vývoj a inovace. Za zmínku stojí, že po celou dobu řešení projektu centra byl časopis finančně podporován grantem MŠMT. Oficiálními vydavateli byly obě pedagogické fakulty, technicky zajišťovalo vydávání a distribuci nakladatelství Pedagogické fakulty UK.

Výjimečné bylo číslo 2/2010 s titulem *Education Change in the Global Context*, do něhož přispěli tehdejší přední komparatisté, plenární řečníci stejnojmenné mezinárodní konference (Mark Bray z Hongkongu, Alex Wiseman a Joseph Tobin ze Spojených států amerických, Herbert Erthl z Velké Británie, Holger Daun ze Švédska, z Německa pak Wolfgang Mitter a Botho von Kopp). Toto číslo bylo významnou inspirací pro srovnávací pedagogiku i pro reflexi teoretických a metodologických přístupů. Ozřejmilo aktuálnost globálních změn ve vzdělávání v různých sociokulturních prostředích.

Další přelom nastal v roce 2012, kdy přijalo OS mezi svá periodika univerzitní nakladatelství Karolinum. Časopis změnil formální podobu a zmenšil se, inovována byla i obálka. Dominantní zaměření na problémy školního vzdělávání zůstalo. Jedno otevřené číslo ročně dávalo prostor širšímu okruhu přispěvatelů a větší tematické pestrosti. Dvě čísla, jedno české a jedno anglické, zůstala monotematická. Zavedena byla vnitřní struktura rubrik: (a) teoretické, metodologické a přehledové studie, (b) empirické studie, (c) diskuse, zprávy a recenze knih. Recenznímu řízení podléhají první dvě skupiny příspěvků. Ve shodě s mezinárodní uzancí byla zavedena bibliografická norma APA. Redakční rada zůstala v původním složení, nově byla zavedena pozice výkonného redaktora. Příležitost publikovat začali dostávat i doktorandi a začínající výzkumníci, přispívající nezřídka originálními tématy. Náročnost recenzního řízení znamená ovšem značnou zátěž pro výkonnou redakční radu, která rozhoduje dvoukolově: v prvním kole jsou autorům vráceny příspěvky, které formálně i obsahově nesplňují základní kritéria pro daný typ textu, často s podrobnými připomínkami redakce, v druhém kole text posoudí nejméně dva recenzenti, jejichž okruh se také rozšířil.

Od ročníku 2013 byl OS jako první český odborný časopis v oboru pedagogika zařazen do databáze Scopus. Současně byla rozšířena mezinárodní redakční rada s širší reprezentací teritoriální a institucionální, jejíž předsedkyní jsem se stala. V následujících letech, v prostředí tlaku na vykazované počty publikací spojeném s bodovým ohodnocením (tzv. kafemlejnek), rostl počet vydávaných časopisů, škála výzkumných přístupů, tematická pestrost i oborová východiska autorů, kteří se zabývají vzděláváním (mj. politologie, sociologie, ekonomie, kulturní antropologie). Vzrůstají počty textů z domova i zahraničí přicházejících do časopisů s vyšším bodovým ohodnocením, mezi něž v roce 2016 přibyl v českém prostředí i časopis *Studia paedagogica*, který také byl zařazen do Scopusu.

Naznačený vývoj v reálném školním prostředí i v jeho výzkumné reflexi znamenal pro časopis příležitosti i problémy. Vzhledem k politice hodnocení vědy

i pochopitelné snaze představit své výsledky širší odborné komunitě špičkoví čeští výzkumníci stále více preferují publikování v angličtině a prosazují se v zahraničních nebo impaktovaných časopisech. Redakce OS se proto snaží pracovat i s méně zkušenými autory. Zaměření příspěvků v časopisu přesáhlo tradiční rámec školního vzdělávání v několika ohledech, např. zájmem o předškolní a stínové vzdělávání, širší okruh pomáhajících profesí, globální fenomény v lokálním prostředí, což patrně čtenáři zaznamenali. Vyžaduje to rozšiřovat okruh spolupracovníků a recenzentů. To vše stojí čas a ubírá energii. I když Masarykova univerzita přestala být oficiálním partnerem časopisu, na práci výkonné redakce i redakční rady se nadále kromě pracovníků ÚVRV významně podíleli dosavadní i noví kolegové z Brna, kteří pomáhali zvládnout narůstající redakční agendu.

V současnosti tak OS nadále českým a slovenským autorům umožňuje oslovovat domácí kolegy kvalitními texty v mateřském jazyce i mezinárodní odbornou komunitu anglickými články. Současně připravujeme anglická čísla o tématech blízkých pracovnímu zaměření členů redakce a redakční rady, pro něž získáváme významné mezinárodní odborníky jako hostující editory a autory. V posledních ročnících jsme se věnovali soukromému doučování, reflexi v přípravě učitelů cizích jazyků a různým aspektům dat o docházce a absenci žáků. Jsme přesvědčeni, že pro naplnění těchto cílů má dnes rozhodující význam elektronická verze OS, na niž se chceme plně soustředit. Od roku 2024 přestaneme vydávat tištěnou (papírovou) verzi časopisu, k čemuž nás vede i snaha šetřit finanční prostředky a méně zatěžovat životní prostředí.

Moje spojení s časopisem je hluboce osobní, považuji jej skoro za svého páteho vnuka. Ráda budu i nadále podporovat šťastnou volbu perspektivních strategií, i když se vzdávám pozice předsedkyně mezinárodní redakční rady a přecházím mezi její členy. Pozici předsedy přebírá David Greger, ředitel ÚVRV a člen redakce od založení OS. Velmi oceňuji redakční práci kolegů, zvláště Dominika Dvořáka v roli výkonného redaktora a Jaroslavy Simonové jako jeho zástupkyně.

Před obměněnou redakční radou stojí otázky, k nimž bude nepochybně nutné se opakovaně vracet: Je vhodné jasněji profilovat obsahové zaměření časopisu? V jakém jazyce či jazycích OS publikovat? Pokračovat ve vydávání anglických i českých monotematických čísel a na jaká témata se zaměřit? Jaký personální a ekonomický model práce redakce je do budoucna udržitelný? Jak reagovat na nástup využívání generativní umělé inteligence ve vzdělávání, výzkumu i publikacích, ale i na nedávný vývoj společností střední a východní Evropy?

Přeji redakční radě překonání problémů, snad i dočasné skepse, autorům úspěšné a citované publikace a všem inspirativní čtení.

*Eliška Walterová
odstupující předsedkyně mezinárodní redakční rady*

Redakční rada a výkonná redakce profesorce Elišky Walterové vyslovují velké poděkování za její zásadní přínos při vzniku časopisu OS a za dlouholetou práci

- 8 v redakci a ve funkci předsedkyně mezinárodní redakční rady. K osobě a dílu paní profesorky se ještě vrátíme v jednom z příštích čísel časopisu při příležitosti jejího životního jubilea. Přejeme jí vše dobré do dalších let a těšíme se na pokračující spolupráci.

David Greger
nastupující předseda mezinárodní redakční rady

Dominik Dvořák
výkonný redaktor